

TUKEEKO PASTORAALITUTKINTO PAPIN KASVATTAJUUTTA JA OPETTAJUUTTA? – KIRKON KASVATUSAJATTELUUN PERUSTUVA OSAAMINEN PASTORAALITUTKINNON TAVOITTEENA 1970–2020

MIIKKA TARPEENNIEMI

1 Johdanto

Kasvatus on yksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon neljästä perustehtävästä julistuksen, palvelun ja lähetysten ohella. Kirkon kasvatuksen raamatullisiksi kulmakiviksi on katsottu kaste- ja lähetyskäsky sekä lasten evankeliumi.¹ Kasvatuksen peruseriaatteena on välittää uskon traditiota sukupolvilta toisille, auttaa elämään mielekkäästi sekä edistää mahdollisuutta kohdata armollinen Jumala.² Se on elämänmittaista kasteopetusta, joka on oppivana yhteisönä toimivan seurakunnan perustoimintaa. Kasvatus ja opetus ymmärretään olennaisesti toisiinsa kuuluviksi.³

Kasvattajuus ja opettajuus on perinteisesti ollut tärkeä osa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntapapin työtä. Sen rooli työssä on kuitenkin muuttunut. Kirkon työn monialaistumisen myötä kasvattajuudesta on 1960-luvulta lähtien kehittynyt yhä enemmän yhteistyötä eri toimijoiden kesken, minkä seurauksena papin rooli tässä kokonaisuudessa on kaventunut.⁴ Samoin papin opettajuus on muuttu-

---

1 Porkka 2008, 179, 202; Pohjola 2018, 77–78; ks. myös Meidän kirkko 2012. – Kristillisissä yhteisöissä sovellettavasta uskontokasvatuksesta käytetään yleisnimitystä *kristillinen kasvatus*. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksesta puhutaan puolestaan *kirkon kasvatuksena*.

2 Rissanen 1992, 158–159; Porkka 2008, 179, 202.

3 Seppälä 1988, 10–11; Leppisaari 2000, 126, 129–130, 241–242, 251, 307.

4 Tarpeenniemi 2024, 213–215.

nut ajoista, jolloin papin kuvattiin olevan seurakunnan opettaja.⁵ Kasvattamisen tavoin vastuu opettamisesta on jakautunut kaikkien hengellisen työn tekijöiden tehtäväksi. Papin erityisosaamiseksi on jäänyt vain teologinen asiantuntijuus, kun aiemmin pappi vastasi pitkälti kaikesta opettamisesta ja kasvattamisesta.⁶

Kasvattajuus ja opettajuus edellyttävät vahvaa pedagogista osaamista. Tällainen osaaminen on muodostunut yhä tärkeämmäksi perustaidoksi työelämässä 1960-luvulta 2020-luvulle tultaessa. Työelämän moninaistuminen on edellyttänyt osaamisen vahvistamista useilla osa-alueilla.⁷ Erityisesti erilaiset ohjaus- ja mento- rointitaidot ovat korostuneet ja sen seurauksena pedagogisesta osaamisesta on muodostunut olennainen osa monien ammattien arkea.⁸ Arvioiden mukaan tällaiset pedagogiseen osaamiseen kuuluvat itsereflektioon, itsensä kehittämiseen ja tietojen päivittämiseen liittyvät taidot ovat tärkeitä myös uudelle papille.⁹ Näiden lisäksi papin työn arjessa edellytetään valmiuksia ohjaamiseen, kouluttamiseen ja opetus- tilanteiden johtamiseen.¹⁰

Kirkko on pyrkinyt vastaamaan omalla koulutuksellaan pappien työelämätaitojen vahvistamiseen. Papin työuran alkuun suunnitellun pastoraalitutkinnon (40 op) tavoitteena on syventää ja laajentaa seurakuntatyössä tarvittavaa osaamista. Teologisia kysymyksiä tarkastellaan papin työn ja kirkon uskon näkökulmista.¹¹ Teologisen osaamisen lisäksi seurakuntatyössä korostuvat monipuoliset vuorovaikutus- taidot, ihmiskiinnostus ja eteen tulleiden tilanteiden reflektointi.¹²

Käytännöllisen ”pappiskasvatuksen” uudistaminen nousi pastoraalitutkinnon kehittämisseskusteluissa esiin jo 1960-luvulla. Sen seurauksena koulutuksen järjestä- misessä alettiin siirtyä kirjatenteistä kurssimuotoiseen opiskeluun, josta vastasi vuonna 1970 perustettu Kirkon koulutuskeskus.¹³ Keskeisimmät pastoraalitutkin- non uudistukset astuivat voimaan vuosina 1971, 1985, 2002 ja 2015.¹⁴

1980-luvun alussa tutkinnon yleistavoitteiksi määriteltiin, että papin tulee sisäis- tää kirkon tehtävä ja virka sekä liittyä seurakunnan elämään ja työyhteisöön. Pappis- vihkimykseen yhteyteen yleisty ordinaatiokoulutus, jonka tarkoituksena oli arvioida

5 Helenius 2024, 305–307, 325.

6 Tarpeenniemi 2024, 213–215; ks. myös Papin ydinosaamiskuvaus.

7 Buchert et al. 2015, 42–43.

8 Tarpeenniemi 2024, 213–214.

9 Buchert et al. 2015, 34–35, 43.

10 Kokkonen et al. 2020, 205; Surakka et al. 2020, 42–43, 47; Inkala & Salo-Kopperi 2024, 100. – Papin ammattiosaamisen tulevaisuudesta lisää esim. Kirkon keskeisten työntekijäryhmien tulevaisuuden osaamistarpeet 2023, 34, 70–75; Helenius 2024, 304–308, 313–316.

11 Kopperi 2014.

12 Papin ydinosaamiskuvaus; Kopperi 2019, 148; Helenius 2024, 312–313.

13 Kirkon koulutuskeskuksen arkistoaineisto 1966; Nieminen 2008, 123–124, 188–189. – Tästä lähtien Kirkon koulutuskeskuksen arkistoaineisto lyhennetään viitteissä KKA.

14 Piispainkokouksen päätökset pastoraalitutkinnosta 12.5.1970, 14.2.1984, 13.9.2000, 4.12.2013. – Vuoden 1970 päätöstä korjattiin muutoksilla 7.9.1976, vuoden 1984 päätöstä 16.9.1987 ja 11.9.1990 sekä vuoden 2000 päätöstä 13.9.2005.

osallistujan soveltuvuutta papin työhön sekä perehdyttää hänet välttämättömpiin pappisvirkaan kuuluviin tietoihin ja taitoihin.¹⁵ Piispainkokous edellytti, että erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, kuinka pappi käytti viranhoidossa sekä opintojensa että oman kokemuksensa perusteella saamiaan taitoja.¹⁶

Myös papit kokivat näin. Vuoden 1995 tutkinnon uudistustarpeita käsitelleessä tutkimuksessa papit kritisoivat käytännöllisyyden puutetta ja toivoivat lisää vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaitoihin paneutumista.¹⁷ Tuomiokapituleissa ja piispainkokouksessa koettiin tärkeäksi uudistaa koulutuksen käytännönläheisyyttä, vuorovaikutustilanteiden valmennusta, oman työtavan löytymistä, sekä aiemmin opittujen tietojen ottamista käyttöön työssä.¹⁸

2000-luvun alussa luotiin koulutuspolkua, joka tukisi parhaalla mahdollisella tavalla papin ammatillisen osaamisen vahvistumista työuran eri vaiheissa.¹⁹ Erityisesti nuoremman papiston teologista ja ammatillista osaamista katsottiin tarpeelliseksi vahvistaa.²⁰ Oppisisällöt eivät juuri muuttuneet, mutta opintokokonaisuuksien toteutustapoja tarkasteltiin enemmän pedagogisesti ja nykyaikaisten oppimiskäytösten mukaisesti. Tuomiokapitulien järjestämistä tenteistä siirryttiin opintokokonaisuuksiin.²¹

2010-luvun taitteessa papin perusosaamisen kuvattiin muodostuneen syvästä ja laaja-alaisesta teologisesta yleissivistyksestä, hyvistä vuorovaikutustaidoista ja ihmiskiinnostuksesta, sekä kirkon uskoon sitoutumisesta ja hengellisestä elämästä.²² Osaamisen vahvistamiseksi tutkintoon lisättiin muun muassa viestinnän sisältöjä.²³ Vaikka nuoremman papiston teologinen osaaminen nähtiin ohentuneeksi, olivat he yhä taitavampia refleктоimaan omaa osaamistaan ja sen puutteita sekä avoimempia ajatukselle jatkuvasta oppimisestä.²⁴

Käytännön osaaminen on erityisen tärkeää kasvatuksen ja opetuksen tehtävissä. Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten pastoraalitutkintoon kuuluva kasvatuksen pastoraali on kehittynyt ja millaista osaamista siinä on tavoiteltu 1970–2020. Muutosta peilataan kirkon kasvatusajatteluun ja siinä tapahtuneisiin muutoksiin.

15 Papin koulutuspolku 2013, 28–29; Nieminen 2008, 190–191.

16 Nieminen 2008, 190–191.

17 Salonen 1995, 54–55, 74, 76–77, 79–80; ks. myös Hirvonen 1984, 89, 104, 117.

18 KKA 1994; Salonen 1995, 89–91.

19 Kopperi 2004; 2006; Nieminen 2008, 255–256. – Piispainkokouksen päätöksessä 13.9.2000 otettiin käyttöön termi *opintokokonaisuus* aiemman *kurssin* sijaan. Opintokokonaisuus mahdollisti erilaiset lähi- ja etäopiskelun muodot sekä oppimistehtävät.

20 Helenius 2024, 311.

21 Kopperi 2004; Nieminen 2008, 255–256.

22 KKA 2013; Papin koulutuspolku 2013, 6–7, 47–48; Helenius 2024, 311–312.

23 KKA 2010.

24 Helenius 2024, 316–317, 322.

2 Kasvatusajattelu kirkossa

Kasvatusajattelu on kasvatuksen tehtävän ja päämäärän kuvaamista. Lisäksi siihen voidaan katsoa sisältyvän kasvatustoiminnan järjestämisen perusteet, korostukset ja menetelmät. Kasvatusajatteluun perustuvalla osaamisella puolestaan tarkoitetaan kasvattamiseen ja opettamiseen liittyviä tietoja ja taitoja, joissa korostuvat kasvatusajattelun ja pedagogiikan kulloisetkin virtaukset.

Kirkon kasvatusajattelu on rakentunut hajanaisesti ja muuttunut yhteiskunnassa vallitsevien kasvatusta- ja oppimiskäsitysten mukana. Se on pohjautunut pitkälti yksittäisiin asiakirjoihin. 1920-luvulla käytiin ensimmäisiä keskusteluja kirkon kasvatustehtävän kartoittamiseksi ja kasvatustehon luomiseksi. Kansankirkkokäsityksen mukaan kirkon tehtävänä oli kasvattaa kansaa.²⁵ Toisaalta koulun uskonnonopetuksen myötä kristillinen kasvatusta ei ollut enää ainoastaan kirkon johtamaa kasvatustoimintaa, mikä aiheutti hajanaisuutta sen suunnitteluun.²⁶ Kuvioon 1 on koostettu tiivistetysti kirkon kasvatustoiminnan keskeiset korostukset. Niiden perusteella siitä on luettavissa kirkon kasvatusajattelussa tapahtuneet muutokset 1960-luvulta 2010-luvun loppuun.

Taustan kasvatusta kuvaamiselle loi 1960-luvun alun periaatteiltaan perinteinen kasvatusta- ja opetustoiminnan ohjelma.²⁷ Keskeisimmän perustan nykyiselle kasvatustöille muodosti 1975 valmistunut K-ohjelma eli kirkon kasvatustoiminnan kokonaisuohjelma.²⁸ K-ohjelmaprosessiin vaikuttivat ratkaisevasti peruskoulu-uudistuksen opetussuunnitelmatyö, siihen liittynyt kasvatussuunnittelu ja toisissa luterilaisissa kirkoissa alkaneet samanlaiset kasvatustoiminnan suunnittelun prosessit.²⁹

Ennen K-ohjelmaa kirkon kasvatusajattelua ei ollut jäsenetty. Ohjelmaa varuten laadittiin pedagoginen pohjaselvitys, johon sisältyi uskonnonpedagogisten virtausten kuvaamista ja kasvatustöiden pedagogisen suunnittelun lähtökohtien määrittelyä.³⁰ Sen sisältöön vaikuttivat 1960-luvulla nousut kriittinen yhteiskunnallinen keskustelu kristillisen uskon asemasta kasvatusta ja kulttuurin arvopohjana sekä opetusteknologisen mallin suosio. Sen suurin anti kohdistui rippikoulun ja isoskoulutusta kehittämiseen, joihin liittyvän ajattelun ja toimintatavat se uudisti valtakunnallisesti.³¹ Lisäksi se kehitti laajasti kasvatusta oppimateriaalien tuottamista.³²

---

25 Totro 1979, 13–14, 17–18, 107–108, 251–252, 257.

26 Seppälä 1988, 73, 80, 82–83.

27 Kansanaho 1988, 188; Kilpeläinen 2022, 10.

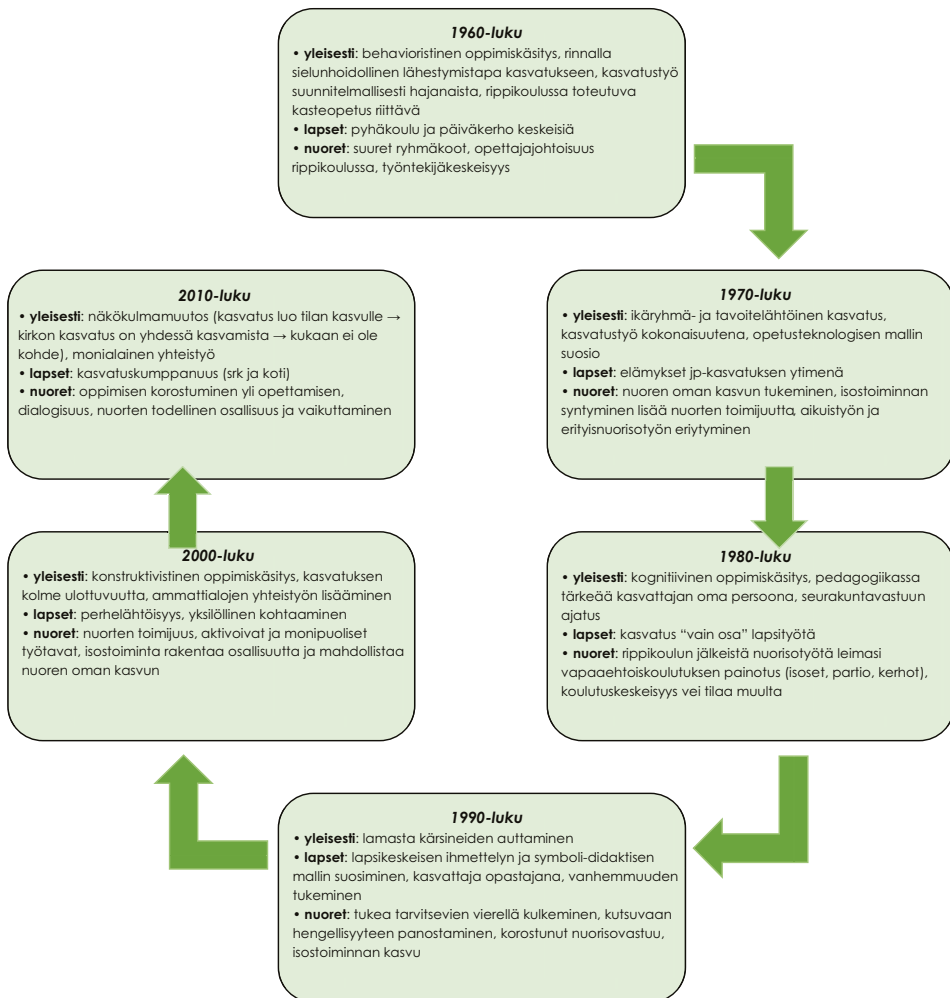
28 Leppisaari 2000, 23–25, 145; Porkka 2008, 179.

29 Seppälä 1988, 82–83, 86–88, 176–177.

30 Seppälä 1988, 83–84; Leppisaari 2000, 23–25, 145.

31 KKA 1990; Leppisaari 2000, 150, 315; Kokkonen 2014, 86.

32 Rissanen & Ryökäs 1992, 14–15.

Kuvio 1. Kirkon kasvatustajatteluun virtaukset ja kasvatustoiminnan keskeiset korostukset 1960-luvulta 2010-luvun loppuun.

Kirkollista kasvatuskoulutusta tuli työntekijöille tarjolle runsaasti. K-ohjelman keskeiset ajatukset olivat oppimis-, seurakunta-, tavoite- ja ikäryhmäkeskeisyys, joiden perusteella kasvatusta järjestettiin ikäryhmä- ja tavoitelähtöisesti (ks. Kuvio 1). Siksi rippikoulusuunnitelmat 1973 ja 1980 sisälsivät jo ajatuksen jatkuvasta oppimisesta, mikä näkyi nuoren oman kasvun huomioimisena.³³ Ikäryhmälähtöisyys kannusti lasten toiminnan systemaattisempaan kehittämiseen, mistä syystä pyhä-

33 Seppälä 1988, 89–90; Leppisaari 2000, 130–131, 150, 315; Launonen 2008, 221, Porkka 2008, 180.

koulutyö sulautui osaksi lapsityön jumalanpalveluskasvatusta. Keskeiseksi piirteeksi muodostuivat elämykset, joita pidettiin lasten omimpana oppimisen tapana.³⁴ K-ohjelman tavoitelähtöisyys puolestaan perusteli erityisnuorisotyön keskittymisen nuorten haasteissa tukemiseen.³⁵

Kasvatuksen arvostus seurakuntatyössä vahvistui, vaikka K-ohjelman toteutus ei täysin onnistunut.³⁶ Valtakunnallisesti luodun ohjelman merkitys ja käyttöönotto paikallisseurakuntien kasvatustoiminnassa oli vaihtelevaa.³⁷ 1980-luvun puolivälissä kasvatustyön tärkeyttä kuvattiin seuraavasti:

*Monen työntekijän työkuvaassa kasvatustehtävä joko erillisenä tai läpäisevänä on huomattava. Kasvattajan identiteetti on kiinteytyneessä tai ainakin sitä kysellään.*³⁸

*Kasvatuksen osuus on perinteisesti ollut painotetumpi lapsille ja nuorille suunnatussa toiminnassa kuin aikuistyössä. Toiseksi kasvatusta on toimintaa läpäisevä asia - - tai sisällöllinen teema muussa toiminnassa.*³⁹

Kasvatukseen suunnattu huomio nosti kysymyksen kasvatustieteiden ja teologian välisestä suhteesta. Se koettiin kirkossa 1970–1990-luvuilla osittain ongelmalliseksi, vaikka kasvatusajattelussa ja käytännön kasvatustyössä kumpaakin tarvittiin. Kirkon näkökulma oli se, että kasvatustiede ja pedagogiikka tarjosivat vain menetelmät teologisen sisällön esittämiseen. Opettajan asiantuntijuudelle perustunut ja opettajajohtoisuutena näkynyt opetusteknologinen malli oli opetuksessa edelleen suosittua 1980-luvulla.⁴⁰ Kasvatusajattelussa oppijoiden aktiivisuus ja heidän oppimisensa nousi keskiöön vasta 1980-luvun lopulla kognitiivisen oppimiskäsityksen myötä (ks. Kuvio 1).⁴¹

1980-luvulla pedagogiikan kehittämisessä pohdittiin, kuinka työntekijä rakensi omaa käyttöteoriaansa opetus- ja kasvatustyössä.⁴² Kasvatukseen koettiin jäsenyvän seurakuntakontekstissa luontevimmin työalojen mukaisesti, mutta sen painotettiin olevan vain osa lapsi- tai nuorisotyötä eikä niiden koko tarkoitus.⁴³

Kasvatustyön tavoitteita muotoiltiin strategisella tasolla laajasti 1990-luvun laman seurauksena. Lapsi-, varhaisnuoriso- ja nuorisotyötä koskeneessa strategias-

---

34 Porkka 2008, 183–184.

35 Porkka 2008, 186.

36 KKA 1987.

37 Rissanen & Ryökäs 1992, 62–63, 67.

38 KKA 1984; 1985.

39 KKA 1985.

40 Leppisaari 2000, 142–143, 150, 311.

41 KKA 1986; 1989; 1990.

42 KKA 1985.

43 KKA 1989.

sa korostuivat erityisesti kasteopetuksen merkitys, nuoren kasvu ja kehitys sekä vastuun ottaminen lähimmäisistä. Tavoitteena oli, että lapset ja nuoret kohdattiin avoimesti ja arjen haasteissa myötäeläen.⁴⁴

Rippikoulusuunnitelmassa 2001 pedagogiikka huomioitiin uudella tavalla. Suunnitelma painotti uutta konstruktivistista oppimiskäsitystä, mutta sisälsi myös kokemuksellisen ja kontekstuaalisen oppimisen piirteitä. Konstruktivistisessa oppimiskäsityksessä korostetaan uuden opitun aineksen yhdistämistä aiemmin opittuun vuorovaikutteisessa oppimisprosessissa (ks. Kuvio 1).⁴⁵ Siten pedagogisesti yksisuuntaisesta opetuksesta siirryttiin kohti monipuolisten aktivoivien työtapojen käyttöä ja eri ammattialojen työntekijöiden välisen yhteistyön vahvistamista.⁴⁶

2000-luvun alun varhaiskasvatuksessa korostui seurakunnan ja perheen kasvatuskumppanuus.⁴⁷ Moniarvoistuvassa ja monikulttuuriseksi muuttuvassa yhteiskunnassa uskontokasvatuksen tarpeen koettiin kasvavan koko ajan. Kunniollista kohtaamisen mahdollistamiseksi sekä uskonnollisen identiteetin ja pyhyden ymmärtämiseksi tarvittiin enemmän opetusta ja kasvatusta.⁴⁸

Vuoden 2015 kasvatusajattelu ei perustunut enää ajatukseen, että kasvatus synnytti yksilön kasvun. Sen sijaan korostettiin, että kasvatus loi tilan ja mahdollisimman hyvät puitteet yksilön kasvulle sekä mahdollisti sen jatkumisen (ks. Kuvio 1). Ihmisen kasvu nähtiin elinikäisenä, mistä syystä K-ohjelman peruina elänyt ikäryhmäkeskeinen kasvatus koettiin vanhanaikaiseksi ajattelutavaksi.⁴⁹ Toisaalta jo 1960-luvulta lähtien oli puhuttu esimerkiksi varhaiskasvatuksesta kirkon kasvatuksen osana, mikä jo osoitti jonkinlaista ymmärrystä jatkuvasta kasvatuksesta ja oppimisesta.⁵⁰ Kasvatuksen kokonaisvaltaisuus puolestaan muodostui keskeiseksi näkökulmaksi uskontokasvatuksessa 2000- ja 2010-luvuilla, mistä se omaksuttiin myös kirkon kasvatukseen.⁵¹

2000-luvun myötä pedagogiikan ja kasvatustieteellisen tutkimuksen arvostuksessa tapahtui kehitystä. Pedagogiikkaa alettiin kuvata hyvänä välineenä havainnollistaa kristillistä uskoa, ja tutkittu tieto hyödynnettiin entistä paremmin kasvatuksen suunnittelussa.⁵² Vasta 2000-luvulla painopiste oppimis- ja kasvatusajattelussa siirtyi tosiasiaa opettajasta oppijaan.⁵³ Ymmärryksen lapsi- ja nuorisotyön painopisteistä voi katsoa lisääntyneen samoihin aikoihin: joskus kasvatuksessa korostui

44 KKA 1995; Porkka 2008, 191–192.

45 Leppisaari 2000, 315; Kopperi 2019, 148.

46 KKA 1995; Kokkonen 2014, 88.

47 Valtonen 2015, 187–188.

48 KKA 2006.

49 Kokkonen 2014, 88.

50 Pohjola 2018, 6, 95. – Lapsi- ja perhetyö oli varhaiskasvatusta käytetympi nimitys lasten ja perheiden toimintaan liittyvälle seurakuntatyölle vielä 2000-luvun alkuun asti.

51 Kilpeläinen 2022, 18–19.

52 Kokkonen 2014, 88.

53 Leppisaari 2000, 311.

---

hengellinen ulottuvuus, toisinaan pedagoginen tai sosiaalinen. Tällainen kasvatuserittely otti nuoren kokonaisvaltaisesti huomioon ja osoitti näkemystä kasvattavasta ja palvelevasta kirkosta (ks. Kuvio 1).⁵⁴

2010-luvulla kirkon kasvatuksessa yleistyivät monialaisemman työnteon tavat ja moninaisempi asiantuntijuus. Vaatimuksia tähän aiheuttivat yhteiskunnan moniarvoistumisen luomat haasteet kasvatusyhteistyöhön seurakuntien sekä koulujen ja päiväkotien välillä. Uskontokasvatus monimutkaistui ja loi haasteita seurakuntien kasvatustyöntekijöiden työhön ja osaamiseen.⁵⁵

Kasvatuserittelyssä kasvatuksesta ei puhuttu enää työnä: kirkon kasvatuksesta kukaan ei ollut kohde, vaan seurakunta oli keskenään tasavertaisten jäsenten yhteisö (ks. Kuvio 1).⁵⁶ Osallisuuden vahvistaminen näkyi myös rippikoulusuunnitelmassa 2017, joka on viimeisin suunnanotto kirkon kasvatuksessa. Suunnitelman tavoitteissa korostuivat nuorten oman toimijuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen rippikoulun toteutuksessa. Dialogisuuden rakentaminen koettiin tärkeäksi, jotta jokainen nuori kokisi tulevansa nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään ja uutta pedagogiikkaa ilmentäneen yhteisöllisen oppimisen jäsenenä.⁵⁷ Samaan aikaan varhaiskasvatusta kuvattiin kokonaisuutena, joka muodostui hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta.⁵⁸

3 Tutkimustehtävä

Tässä artikkelissa tarkastellaan kasvatukseen liittyvää osaamista Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pastoraalitutkinnossa ja siinä tavoiteltavan osaamisen muutosta vuosina 1970–2020. Pastoraalitutkinnossa tavoiteltavan osaamisen muutosta peilataan kirkon kasvatuserittelyssä tapahtuneeseen muutokseen. Pastoraalitutkinnon tarkastelussa keskitytään kasvatuksen pastoraalin tavoitteisiin, koska muiden opintokokonaisuuksien tavoitteissa ei vastaavia valmiuksia ole huomioitu. Artikkelissa viitataan kuitenkin usein pastoraalitutkintoon kokonaisuutena, koska kiinnostuksen kohteena on koko tutkinnon tuottama kasvatuserittelyyn perustuva osaaminen.

Tutkimustehtävänä on selvittää:

- 1) Miten kasvatuksen pastoraali on kehittynyt 1970–2020?
- 2) Miten kirkon kasvatuserittelyn muutos on näkynyt kasvatuksen pastoraalissa tavoiteltavassa osaamisessa 1970–2020?

---

54 Launonen 2008, 231–234.

55 Valtonen 2015, 196–197.

56 Valtonen & Porkka 2020, 7.

57 Rippikoulusuunnitelma 2017, 21–22, 25–26.

58 Valtonen 2015, 187–188.

Artikkelin tarkastelujaksona on 1970–2020, koska tällöin astuivat voimaan kasvatustajatteluun ja pastoraalitutkinnon kannalta keskeisimmät tutkintouudistukset. Tutkimusaineistona on monipuolinen pastoraalitutkinnon koulutusasiakirjojen joukko, johon sisältyvät tutkinnon opetus- ja toteutussuunnitelmat sekä tutkinnon kehittämistyöryhmän ja sen muutoksista päättävän johtokunnan ja toimikunnan pöytäkirjat liitteineen. Lisäksi hyödynnetään kirkon kasvatustoiminnan aiempia kuvia sekä siihen liittyvää tutkimuskirjallisuutta.

Kirkon kasvatustajatteluun jäsennetään lähiluvulla ja aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Ensiksi eritellään analyysiä varten yksityiskohtaisesti aineistosta löytyvät kasvatustajatteluun sisältyvät kuvaukset, minkä jälkeen näistä kuvauksista muodostetaan kokonaisuuksia. Toiseksi eri vuosikymmenten kasvatustajatteluun kuvauksista koostetaan kehys, josta on luettavissa kasvatustajatteluun tapahtuneet muutokset.

Kasvatustajattelu muodostaa perustan siihen perustuvalla osaamisella ja sen analysoimisella kasvatustajatteluun tuottamana valmiutena. Kasvatustajatteluun perustuvan osaamisen tavoittelua aineistossa tarkastellaan teorialähtöisellä sisällönanalyysillä. Tällöin analysoidaan kasvatustajatteluun tavoitekuvausta ja etsitään niistä löytyvää kasvatustajatteluun perustuvaa osaamista. Analyysissä keskitytään suurimpien tutkintouudistusten 1971, 1985, 2002 ja 2015 yhteydessä tapahtuneisiin muutoksiin.

4 Kirkon kasvatustajatteluun perustuva osaaminen pastoraalitutkinnossa 1970–2020

Kasvatustajatteluun perustuva osaaminen pastoraalitutkinnossa

Kasvatustajatteluun ja pedagogiikkaan liittyvien tietojen, taitojen ja osaamisen kehittämiseen pastoraalitutkinnon osana on koulutuksen historian aikana viitattu esimerkiksi käsitteillä kateketiikka, kristillinen kasvatustajattelu, uskonnonpedagogiikka ja uskonnon didaktiikka. Kulloiseenkin käsitteeseen on niputettu papin opettajuuteen ja kasvatustajatteluun liittyvän osaamisen edistäminen. Kasvatustajatteluun näkökulma on pastoraalitutkinnossa olennainen, koska monen tutkintoa suorittavan papin työn vastuualue keskittyy kasvatustajatteluun kysymyksiin.⁵⁹

Vuoteen 1969 asti kateketiikan osuus pastoraalitutkinnossa suoritettiin tenttimällä kirjallisuutta, joka sisälsi muun muassa opettamisen taitoa, kasvatustajatteluun

59 Helenius 2024, 319, 325. – Kristillisen kasvatustajatteluun ja pedagogiikkaan kysymyksiin papin työssä keskittyvää opintokokonaisuutta (aiemmin kurssi) on koulutuksen historiassa järjestetty nimillä *Kateketiikka* ja vuodesta 1983 lähtien *Kristillinen kasvatustajattelu*. Tässä artikkelissa siihen viitataan tekstin sujuvuuden takia myös *kasvatustajatteluun perustuva osaaminen pastoraalitutkinnossa*.

rusteita, nuoruuden psykologiaa sekä opetusoppia.⁶⁰ Kirkon koulutuskeskuksen alettua järjestää pastoraalikursseja 1970 kateetiikan kurssi jaettiin kolmilineiseksi: lapsityöhön, nuorisotyöhön ja rippikoulun opetukseen. Kurssimuotoisen opetuksen laajuudeksi määriteltiin vähintään 30 tuntia.⁶¹ Varsinaisia osaamistavoitteita ei pastoraalitutkinnon koulutusasiakirjoissa tällöin kirjattu auki.

Vuoden 1974 pastoraalitutkinnon tavoitteiden selvityksessä papit kuvasivat opetustehtävien olleen työssä ”ongelmallisimpia tehtäviä, joihin koulutuksesta toivottiin apua”. Koulutuksen toivottiin tuottavan valmiuksia opetukseen, joka huomioi nykyajasta nousevat kysymykset.⁶² Samaan aikaan koulutuskeskus kuvasi, että kateetiikan opiskelussa oli tyydyttävä mittaamaan ensisijaisesti opiskelijoiden tietoa, koska taidon mittaamiseen ei ollut edellytyksiä. Vuoden 1977 tutkintovaatimusten mukaisesti kateetiikka sisälsi K-ohjelmaan perehtymistä sekä rippikouluun, uskonnonopetukseen ja kirkon kasvatustyön kehittymiseen liittyvän kirjallisuuden tenttimistä.⁶³ Kurssimuotoisen koulutuksen tavoitteissa korostuivat ”kasvatuksellisen asennoitumisen” omaksuminen ja kasvatuksellisten tehtävien löytäminen työssä.⁶⁴

Kateetiikan pastoraalikurssi muuttui nimeltään kristilliseksi kasvatukseksi 1983, koska kristillisen kasvatuksen ajateltiin olevan terminä avarampi ja tarjoavan mahdollisuuden käsitellä opetuksen lisäksi myös muita kasvatuksen alueita. Kateetiikan koettiin olevan liikaa tiettyyn opetusmetodiin keskittyvä termi. Tämä muutti myös kasvatusosaamisen tavoiteasettelua. Kasvatuksen pastoraalin tavoitteissa korostuivat siten vuorovaikutuksen, erilaisten opetusmenetelmien ja dialogisuuden oivaltaminen opetuksessa ja kasvatuksessa.⁶⁵ Samalla tiedostettiin, että valinnaisuuden takia kurssi tavoitti vain osan pappeja. Kurssia pidettiin hyödyllisenä paikana etsiä omia persoonallisia mahdollisuuksia kasvattajana ja opettajana.⁶⁶

1990-luvun kehittämissuunnitelmassa koettiin tärkeäksi uudistaa kasvatuksen pastoraalia. Kurssin saattoi suorittaa edelleen myös kirjatenttinä.⁶⁷ Tavoitteisiin kirjattiin, että pappi perehtyi seurakunnan kasvatustoiminnan kokonaisuuteen, sovelsi elinikäisen oppimisen strategiaa ja pohti omaa kasvatustietämystään.⁶⁸

Vuoden 2002 pastoraalitutkinnossa kasvatuksen osuus tuli ensisijaisesti suorittaa osallistumalla opintokokonaisuudelle. Kasvatuksen pastoraalin tavoitteiksi kuvasiin aiempaa täsmällisemmin, että opiskelija syvensi näkemystään kasvatukses-

60 KKA 1969.

61 KKA 1970; KKA 1974.

62 KKA 1974.

63 KKA 1975; 1976.

64 KKA 1979.

65 KKA 1982.

66 KKA 1985.

67 KKA 1995.

68 KKA 1998.

ta ja opetuksesta kirkon perustehtävänä, tunnisti oman persoonansa vaikutukset ja siihen liittyvät kehittämishaasteet sekä osasi kasvatustoiminnan tuntemisen lisäksi toimia opettajana ”tarkoituksenmukaisella tavalla”.⁶⁹ Kokonaisuutena kasvatuksen pastoraalin tavoitteet kuvattiin niukkasanasemmin kuin aiemmin, vaikka niiden sisältämät teemat olivat laajoja.

Pastoraalitutkimnon saarna- ja opetusnäytteiden laatuun kiinnitettiin entistä tarkempaa huomiota. Opetusnäytteen arvioinnissa painotettiin oppiaineksen ja opetusmenetelmien hallinnan lisäksi myös vuorovaikutustaitoja.⁷⁰ Vuoden 2015 tutkinnossa näytteistä luovuttiin, koska niiden ei koettu vastaavan tarkoitustaan osaamisen mittareina. Papitkaan eivät kokeneet niitä mielekkäiksi. Jatkossa opetustaitojen käsittelyn katsottiin sisältyvän vain kasvatuksen pastoraaliin. Saarnaamiseen ja opettamiseen liittyvät näytteet säilytettiin kuitenkin ordinaatiovalmennuksen osina.⁷¹

Tutkintoa koskevassa kyselyssä 2007 joka toinen pappi arvioi kasvatuksen pastoraalin kolmen mielekkäimmän opintokokonaisuuden joukkoon, vaikka sen koettiin sisältävän osin toistoa teologikoulutuksen työelämäopintojen kanssa.⁷² Tämä johtui varmaankin siitä, että käsitys pedagogiikasta ja kasvatuksesta perustui tuolloin vielä tiedollisen osaamisen korostamiseen. Kasvatuksen pastoraalilla keskityttiin perustason pedagogisiin kysymyksiin ja kirkon kasvatuksen eri muotoihin.⁷³

Vuoden 2015 tutkintouudistuksen valmistelussa papin kasvatusosaamiseen liitettiin ymmärrys kasvatuksesta kaikkia ikäluokkia koskevana asiana, ymmärrys vuorovaikutuksen merkityksestä oppimisessa sekä mielekkäiden oppimistilanteiden suunnittelu ja elämäntarkoituksellisten kysymysten pohtiminen ihmisten kanssa. Nämä eivät sellaisinaan päätyneet kasvatuksen pastoraalin osaamistavoitteiksi tai sisällöiksi, vaikka implisiittisesti sisältyivätkin niihin.⁷⁴ Sen sijaan yhdeksi uudeksi varsinaiseksi tavoitteeksi kirjattiin yhteiskunnan kasvatustoiminnan ja kirkon kasvatustoiminnan välisen suhteen tunteminen.⁷⁵

Kasvatuksen pastoraalin tavoitteet ja kirkon kasvatusajattelun muutosten vaikutus niihin

Kasvatuksen pastoraalin yleistavoitteet ovat olleet kirkon kasvatustoiminnan tunteminen ja opetuksen ja kasvatuksen tehtävissä tarvittavien välttämättömien tietojen ja taitojen tuottaminen. Kiinnostava huomio onkin, ettei vuoden 2015 tavoitteissa

69 KKA 2000; 2001.

70 KKA 2000; 2001.

71 KKA 2010; Papin koulutuspolku 2013, 28, 33, 38, 48.

72 KKA 2010.

73 Helenius 2024, 318.

74 Papin koulutuspolku 2013, 6–8.

75 KKA 2014.

puhuttu opetuksesta ja kasvatuksesta yhteen niputettuina, kuten vuosien 2002 ja 1985 tutkinnoissa, vaan pelkästään kasvatuksesta. Vaikka samanlaista mainintaa ei löydy vuoden 1971 tavoitteista, nähtiin opetus ja kasvatusta keskeisiksi toisiaan tukeviksi asioiksi aiemmin kirkon perustehtävänkin kuvauksessa.

Yleisenä linjana tavoitteet ovat sanallisesti kaventuneet, vaikka sisällöllisesti niiden teemat ovat pysyneet kutakuinkin samoina tai ovat laajentuneet. Sanoitettujen tavoitteiden yksityiskohtaisuuden vähennyttyä varsinaista kirkon kasvatustajatuoliin perustuvan osaamisen tavoittelua niistä on luettavissa niukasti tai vain impliittisesti. Keskeisimmät muutokset niistä on havaittavissa tavoitellusta osaamisesta kertovien verbien analyysillä, joka perustuu Bloomin taksoniaan. Bloomin taksonomia esittää erilaiset ajattelun tasot hierarkkisesti. Ajattelun tasot alimmasta ylimpään ovat: 1) muistaminen, 2) ymmärtäminen, 3) soveltaminen, 4) analysoiminen, 5) arvioiminen ja 6) luominen. Mitä korkeammalle hierarkiassa pyritään, sitä korkeampaa osaamisen tasoa sillä tavoitellaan. Taulukkoon 1 on koottu kasvatustajatuolin perustuvan osaamisen tavoitekuvaukset eri vuosien pastoraalitutkinnoissa sekä koostettu analyysin pohjalta niistä luettavissa olevat kasvatustajatuoliin perustuvan osaamisen korostukset.

Taulukko 1. Kasvatustajatuoliin perustuva osaaminen kasvatustajatuolin tavoitteissa 1971–2015.

Tutkintouudistuksen vuosi <i>(Tutkintoon tehdyn korjauksen tai muutoksen vuosi)</i>	Kasvatustajatuolin tavoitteet ja kasvatustajatuoliin perustuvan osaamisen korostukset
1971 (1977) <i>* Tavoitteet vuoden 1977 muutoksen mukaiset</i>	Tavoitteet: <ol style="list-style-type: none"> 1. kurssilainen tuntee kirkon kasvatustoiminnan kokonaisuohjelman 2. kurssilainen oppii tarkastelemaan opetustapahtumaa osallistujasta käsin sekä oppii ymmärtämään vuorovaikutuksen ja palautteen merkityksen 3. [kurssi] auttaa kurssilaista omaksumaan työssä kasvatuksellista asennoitumista 4. [kurssi] auttaa kurssilaista löytämään työssä kasvatuksellisia tehtäviä ja mahdollisuuksia 5. [kurssi] auttaa kurssilaista näkemään kasvatustajatuolin osuus seurakunnan tehtävän kokonaisuudessa <p>Tavoitteista luettavissa olevat osaamisen korostukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>opetusteknologisen mallin (behavioristinen oppimiskäsitys) haastaminen oppijan roolin uudistamisen kautta</i> • <i>kasvatustajatuolin suunnitelmallisuuden omaksuminen (K-ohjelmajärjestelmän käynnistyminen)</i>
1985 (1988) (1991)	Tavoitteet: <ol style="list-style-type: none"> 1. auttaa oivaltamaan, että kasvatustajatuolin ja opetus on vuorovaikutusta, jonka merkittäviä edellytyksiä ovat osallistujien elämäntilanteen, odotusten ja tarpeiden selvittäminen, tavoitteiden suhteuttaminen siihen ja tämän pohjalta tapahtuva käsiteltävän aineksen valinta sekä vuorovaikutusta edistävien menetelmien käyttö 2. auttaa selvittämään itselleen kasvatustajatuolin ja opetuksen perusmenetelmien käyttämättömyyksiä, etuja ja rajoituksia [ja] kokeilemaan niitä 3. auttaa rohkaistumaan dialogiseen työskentelyyn paitsi tietävän, myös tuntevan ja kokevan ihmisen kanssa [ja] näkemään ihmisen kokonaisuutena 4. auttaa jäsentämään oman opetus- ja kasvatustajatuolin osana koko kirkon kasvatustajatuolin [ja] käyttämään hyväkseen kirkon kasvatustajatuolin kokonaisuohjelman 5. auttaa työskentelemään sellaisen kasvatustajatuolin teologian selkiytymiseksi, jossa yhdistyvät kirkon dogma sekä oma työnäky, kokemus ja edellytykset toimia kasvatustajana ja opettajana 6. auttaa oivaltamaan oman persoonansa merkitys kasvatustajatuolin vuorovaikutuksen keskeisenä "työvälineenä", [ja] löytämään itsessään olevia vahvoja ja kehittämistä tarvitsevia puolia opettajana ja kasvatustajana <p>Tavoitteista luettavissa olevat osaamisen korostukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>prosessoinen ymmärtäminen tärkeänä oppimisen mahdollistajana (taustalla)</i>

	<p>kognitiivinen oppimiskäsitys)</p> <ul style="list-style-type: none"> • kasvattajan oman kasvatustietämisen suhteuttaminen kirkon kasvatustietämiseen (kasvatuksen kokonaisvaltaisuus) • kasvattajan oman persoonan hyödyntäminen ja kehittäminen • ikäryhmä- ja tavoitelähtöisen kasvatuksen oivaltaminen
<p>2002 (2005)</p>	<p>Tavoitteet:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. osallistujia syventää näkemystään kasvatuksesta ja opetuksesta kirkon perustehtävänä osallistujia tunnistaa oman persoonansa vaikutuksia kasvatustyössä ja siihen liittyviä kehittämishaasteita 3. osallistujia tuntee kirkon kasvatustoiminnan eri alueita ja niillä käytettäviä menetelmiä 4. osallistujia osaa toimia tarkoituksenmukaisella tavalla opettajana, ohjaajana ja kasvattajana <p>Tavoitteista luettavissa olevat osaamisen korostukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ikäryhmälähtöisyyden korostaminen muuttunut kasvatustyön eri alueiden ja niillä toimimisen erojen tunnistamiseksi (monipuolisen osaamisen merkitys) • kasvattajuuden ja opettajuuden lisäksi ohjaajuuden taidot muodostuneet olennaisiksi (tilannesidonnainen tarkoituksenmukaisuus)
<p>2015</p>	<p>Tavoitteet:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. opiskelija syventää näkemystään kasvatuksesta kirkon tehtävänä 2. opiskelija tuntee kirkon kasvatustoiminnan eri alueita ja niillä käytettäviä menetelmiä sekä sen suhdetta yhteiskunnan muuhun kasvatustoimintaan 3. opiskelija tunnistaa oman persoonansa vaikutuksia kasvatustyössä ja siihen liittyviä kehittämishaasteita 4. opiskelija osaa toimia tarkoituksenmukaisella tavalla opettajana, ohjaajana ja kasvattajana <p>Tavoitteista luettavissa olevat osaamisen korostukset:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirkon kasvatustyön hahmottaminen osana ja suhteessa yhteiskunnan muuhun kasvatustoimintaan (monialainen yhteistyö ja kasvatuskumppanuus) • kasvatustietämisen opettamista tärkeämpänä valmiutena (taustalla näkökulmanmuutos, että kasvatustietäminen on tilan luomista kasvuun, oppimisen korostuminen yli opettamisen)

Vuoden 1971 tutkinnon tavoitteista välittyi uudenlainen ymmärrys opettajan ja oppijan välisestä suhteesta. Opetusteknologisessa mallissa oli korostunut opettajan ja opetuksen rooli eikä oppijaan ja oppimiseen ollut kiinnitetty tarvittavaa huomiota. Nyt opettajan roolia ja opetuksessa käytettäviä menetelmiä tärkeämmäksi muodostui oppijan oppiminen. Tässä ymmärryksessä näkyi jo K-ohjelmapirosessin käynnistymisen vaikutus 1970-luvun alussa, mikä löi leimansa myös kasvatustyön suunnitelmallisuuteen. Papin oli tärkeää omaksua kasvatuksellista asennoitumista työssään sekä nähdä kasvatuksen merkitys osana seurakuntatyön kokonaisuutta.

Vuonna 1971 kurssin kuvattiin auttavan omaksumaan, löytämään ja näkemään. Lisäksi papin odotettiin oppivan ymmärtämään ja tarkastelemaan sekä tuntemaan kasvatustoimintaa (ks. Taulukko 1). Omaksuminen, löytäminen, näkeminen ja tunteminen sijoittuvat taksonomiassa muistamisen tasolle, kun taas ymmärtäminen sijoittuu selvästi ymmärtämisen tasolle. Kasvatuksen pastoraliin nähtiin tällöin siis välittävän tietoa välttämättömistä kasvatustietä- ja opetustietämykseen liittyvistä tiedoista, mutta myös pyrkineen saamaan pappeja ymmärtämään, mikä oli opetustapahtumassa olennaista ja mikä oli opettajan ja oppijan roolit siinä.

Vuoden 1985 tavoitteissa kognitiivisen oppimiskäsityksen vaikutus näkyi jatkuvan prosessoimisen korostumisena, mikä on havaittavissa oppijoiden elämän kokonaisuuden huomioimisena ensimmäisessä tavoitteessa. Prosessinomaisuus oli esillä myös kasvattajan oman kasvatustietämisen suhteuttamisessa kirkon kasvatustietämiseen. Keskeisenä osaamisena pidettiin oman kasvatustietämisen rakentamista K-ohjelman mukaisesti yhtäältä ikäryhmä- ja tavoitelähtöisesti ja toisaalta kasvatuksen

---

kokonaisuuden hahmottamisen kautta. Tärkeäksi osaamiseksi nähtiin, että pappi omaksui analyyttisen tavan tarkastella omaa kasvatusnäkyään ja persoonaansa kirkon kasvatuksen toimijana.

Vuoden 1985 tavoitteiden verbeissä korostui 1971 mukaisesti auttaminen kurssin tehtävänä. Kurssin kuvattiin auttavan oivaltamaan, selventämään, rohkaistumaan, näkemään, jäsentämään, käyttämään, työskentelemään ja löytämään (ks. Taulukko 1). Muut verbeistä asettuvat muistamisen luokkaan, mutta oivaltamisessa, selventämisessä ja jäsentämisessä on havaittavissa tavoitellun korkeamman tason osaamista kuin aiemmassa tutkinnossa. Oivaltaminen rinnastuu ymmärtämisen tasoon, kun taas selventämisellä ja jäsentämisellä voi katsoa tavoitellun jo soveltamisen tason osaamista. Niissä edellytetään jo jonkinlaista kykyä käsitellä tietoa sekä muokata ja luokitella sitä.

Vuoden 2002 tavoitteissa kasvatusajattelun ja siihen perustuvan osaamisen korostuksiin tuli muutoksia. K-ohjelman mukainen kasvatuksen kokonaisvaltaisuus korvattiin kasvatus toiminnan eri alueiden tunnustamisella, vaikka näihin alueisiin lukeutuikin kasvatuksen kokonaisvaltaisuuden ajatus ikäryhmälähtöisen kasvatuksen järjestämisestä. Eri-ikäisten kanssa toimiessa edellytettiin erilaista osaamista, minkä tunnistaminen nähtiin tarpeelliseksi. Samanlaisesta ymmärryksen laajentumisesta kertoi sekin, että kasvattajuuden ja opettajuuden ohessa papin osaamistavoitteeksi mainittiin ohjajuuteen liittyvien taitojen tavoittelu. Se kertoi siitä, että tavoiteasettelussa käytetyn kielen mukaisesti papin tuli kyetä soveltamaan käytöstään ”tarkoituksenmukaisella tavalla” eli tilannesidonnaisesti muuttaa rooliaan ja toimintaansa.

Kielellisesti merkittävin muutos tapahtui 2002 tavoitteissa, joiden kanssa 2015 tavoitteet olivat pitkälti yhdenmukaiset. Enää opintokokonaisuuden ei kuvattu auttavan jossakin, vaan papin kuvattiin suuremmin kehittävän osaamistaan (ks. Taulukko 1). Tämä näkyi tavoitteiden kielessä erityisesti syventämisen ja tarkoituksenmukaisella tavalla toimimisen tavoitteluna. Niissä voi katsoa edellytetyn jonkinlaista perustietämystä ja osaamista jo ennen opintokokonaisuutta, sillä sen aikana näitä tavoiteltiin kehitettävän edelleen. Ne asettuvat taksonomiassa soveltamisen tasolle, sillä niissä on olennaista täydentää omaa osaamista sekä suhteuttaa jo olemassa olevaa tietoa vanhaan. Erityisesti tarkoituksenmukaisella tavalla toimimisen tavoittelu on suoraa kuvausta soveltamisen taidosta. Näiden lisäksi tavoitteet sisälsivät myös muistamisen tasolle sijoittuvaa tunnistamista ja tuntemista.

2010-luvun kehityksenä näkyi vahvistunut kasvatuskumppanuuden ajatus kirkon ja yhteiskunnan muun kasvatus toiminnan välillä. Monialaisen verkostoyhteistyön yleistyminen kasvatus toiminnassa vaati omanlaistaan osaamista, vaikkei sitä vuoden 2015 tavoitteissa erikseen eriteltykään. Tavoitteista on luettavissa myös kasvatusajattelussa tapahtunut näkökulmamuutos: kasvatus oli tilan luomista itse kasvulle eikä työtä, jonka kohde joku tai jotkut olisivat. Siksi osaamisessa koros-

tui opettajuutta enemmän kasvattajuuteen liittyvät valmiudet, joiden tehtävänä oli ensisijaisesti vain tukea ihmisen omaa kasvua ja oppijan oppimista.

Vuosien 2002 ja 2015 tavoitteiden yhdenmukaisuus onkin siksi kiinnostavaa (ks. Taulukko 1). Kun kasvatusta alettiin tarkastella yksilön kasvun kautta ja sen tehtäväksi nähtiin vain tilan antaminen kasvulle ja kasvattajan roolin muutos koko ajan enemmän vain mahdollistajaksi, luulisi sen näkyneen myös kasvatuksen pastoraalin tavoiteasettelussa. Tätä ei kuitenkaan tapahtunut vuoteen 2015 mennessä.

5 Johtopäätökset

Tässä artikkelissa tarkasteltiin kasvatuksen pastoraalin kehittymistä ja kirkon kasvatustajatteluun perustuvan osaamisen tavoittelua pastoraalitutkinnossa 1970–2020. Tutkimus perustui monipuoliseen kirkon kasvatustoimintaan ja pastoraalitutkinnon koulutus suunnitteluun liittyviin asiakirjoihin, aiempaan tutkimuskirjallisuuteen sekä näiden sisältöjen analysoimiseen.

Kasvatustieteelliset virtaukset ja niiden mukaan kehittynyt kirkon kasvatusajattelu vaikuttivat ratkaisevasti kasvatuksen pastoraalin kehittymiseen sekä kasvatusajatteluun perustuvan osaamisen muotoutumiseen ja sen tavoitteluun pastoraalis-

Kasvatustieteelliset virtaukset ja niiden mukaan kehittynyt kirkon kasvatusajattelu vaikuttivat ratkaisevasti kasvatuksen pastoraalin kehittymiseen sekä kasvatusajatteluun perustuvan osaamisen muotoutumiseen ja sen tavoitteluun pastoraalis-

Tutkimustulokset osoittavat, että kasvatusajatteluun perustuva osaaminen eli kasvattajuuteen ja opettajuuteen liittyvät valmiudet huomioitiin pastoraalitutkinnossa papin osaamisen osana samalla tavalla kuin perinteiset teologiset sisällöt käytännössä vasta kristilliseen kasvatukseen keskittyvän kurssimuotoisen pastoraalin myötä. Tämä oli pitkään vapaaehtoista ja valinnaista ennen kuin opintokokonaisuudelle, joka sisälsi erilaisia lähi- ja etätyöskentelyjä sekä oppimistehtäviä, osallistuminen tuli pakolliseksi 2002.

Laajemmin tutkinnon tuottamiin käytännön valmiuksiin pyrittiin kiinnittämään huomiota sen uudistuksissa 1980-luvulta lähtien. Tutkimustulokset osoittavat, etteivät opetuksen ja kasvatuksen kysymykset korostuneet pastoraalitutkinnon uudistuksissa, vaikka ne nousivatkin keskeisiksi kehityskohteiksi K-ohjelman myötä. Kasvatuksen pastoraalin tavoitteista kasvatusajattelussa tapahtuneet muutokset olivat luettavissa pääosin vain implisiittisesti.

Seurakuntapapin opettajuuden ja kasvattajuuden näkökulmasta se oli valitettavaa, koska opetustehtäviin tarvittavat valmiudet koettiin tärkeiksi jo 1970-luvulla. Samaan aikaan kasvatustiede tieteenalana ja ymmärrys pedagogisesta osaami-

---

---

sesta hakivat muotoaan. Tämä näkyi väistämättä myös pappien suhtautumisessa opettajuutensa ja kasvattajuutensa kehittämiseen. Niiden vahvistamiseen koettiin tarvetta seurakuntatyötä tekevien pappien keskuudessa. Artikkelin aineiston perusteella pastoraalitutkinnossa ei kuitenkaan kyetty vastaamaan kasvatustajateolluun perustuvan osaamisen tuottamiseen kuin aivan keskeisimpiä tietoja ja taitoja käsittelevällä kasvatuksen pastoraalilla.

1960-luvulla kasvatuksen pastoraalissa ei ollut jäsenetty papin kasvattajuuteen ja opettajuuteen liittyvien valmiuksien tavoittelua. Tämä lienee johtunut siitä, että kasvatustyö oli suunnitelmallisesti hajanaista ja sen tehtäväksi nähtiin lähinnä kas-
tepetuksen antaminen.

1970-luvulla kasvatustyön hajanaisuuteen tuli muutos, sillä K-ohjelman mukaiset ikäryhmä- ja tavoitelähtöisyys muodostivat kasvatukselle tehtävän. Kasvatuk-
sen pastoraalin osaamistavoitteissa korostettiin kasvatuksellista asennoitumista. Analyysin perusteella se näkyi vanhan opetusteknologisen mallin haastamisena ja kasvatustyön suunnitelmallisuuden omaksumisena.

1980-luvulla kasvatuksen pastoraalin osaamistavoitteissa nähtiin tärkeäksi poh-
tia kasvattajan omaa kasvatustähtäystä suhteessa kirkon kasvatustähtäykseen sekä oman
persoonan vaikutusta työssä. Tämä juonsi kognitiivisen oppimiskäsityksen yleisty-
misestä, jossa opettajan roolin merkitys väheni ja oppijan prosessoiva oppiminen
korostui. Analyysin perusteella kasvatuksen pastoraalissa oli siksi relevanttia tar-
kastella opetusta ja papin omaa kasvatustähtäystä uudesta näkökulmasta.

Seuraavat keskeiset muutokset tulivat 2000-luvun alussa. Kasvatuksen pasto-
raalin osaamistavoitteissa korostui tarkoituksenmukaisuuden huomioiminen kasva-
tuksessa ja siihen liittyvän osaamisen tuottaminen papeille. Kasvatustyössä koet-
tiinkin luontevaksi kasvatuksen eri alueiden ja näiden erityispiirteiden tunnistami-
nen. Analyysin perusteella tämä lisäsi monipuolisen osaamisen merkitystä kasva-
tustytössä. Taustalla vaikutti se, että 1990-luvun laman seurauksena ihmisten tu-
keminen oli korostunut käytännön seurakuntatyössä, mikä oli lisännyt ymmärrystä
kasvatuksen monialaisuudesta.

Tutkimustulokset osoittavat, että 2010-luvulla kasvatuksen pastoraalin osaa-
mistavoitteissa kasvatustajien osaaminen korostui opettamista tärkeämpänä valmiutena.
Tähän vaikutti muutos kirkon kasvatustajateolluudessa. Kasvatustajissa korostui ajatus
yhdessä kasvamisesta ja että kasvatustajien tilan yksilön kasvu. Se edellytti myös
vankempaa oppijoiden aktivoimista ja heidän osallisuutensa merkityksen korosta-
mistä. Toisaalta tärkeä osaamistavoite oli myös monialaiseen yhteistyöhön ja kas-
vatustajien keskuuteen liittyvän osaamisen hallitseminen, mikä nähtiin edellytykse-
nä yhteiskunnan muuhun kasvatustajateolluuteen osallistumiselle.

Seurakuntapapin kasvattajuus ja opettajuus ovat kaventuneet

Tutkimustulosten perusteella opettajuuden merkitys seurakuntapapin työssä on vähentynyt. Myös papin kasvattajuus on ohentunut. Syynä ovat olleet esimerkiksi kirkon ammattien monialaistuminen sekä kirkon kasvatusajattelussa ja siihen perustuvan osaamisen tavoittelussa tapahtuneet muutokset. Kristillinen kasvatus ja opetus kuuluvat osaksi papin työn tehtäväosaamista⁷⁶, mutta ne joutuvat koko ajan enemmän haastetuiksi koulutuksen tuottamien puutteelliseksi koettujen valmiuksien takia. Kirkon kasvatuksen ammattilaiset tulevat pääasiassa nuorisotyönohjaajien, varhaiskasvatuksen ohjaajien ja lastenohjaajien ammattikunnista.

Opettajuuden ja kasvattajuuden tunnistaminen osaksi seurakuntapapin työn tulevaisuutta sekä nykytyöelämän realiteettien huomioiminen olisivat kuitenkin tarpeen, jotta kasvatusajatteluun perustuvaan osaamiseen alettaisiin panostaa nykyistä vahvemmin pastoraalitutkinnossa.⁷⁷ Tutkinnon historian pohjalta ei voi sanoa, että se olisi erityisemmin tukenut papin opettajuuden ja kasvattajuuden kehittymistä. Artikkelin alkuperäisenä tarkoituksena olikin tarkastella pastoraalitutkinnon koulutusasiakirjojen tavoitteista löytyvää pedagogista osaamista, mutta koulutusasiakirjojen muodon takia se ei ollut mahdollista. Mielekkäämpää oli tarkastella laajemmin kasvatukseen ja opetukseen liittyvän osaamisen tavoittelua tutkinnon osana.

Kasvatuksen ja opetuksen kysymyksissä sekä siihen liittyvän osaamisen tuottajana pastoraalitutkinto ei näytä tulevan valmiiksi. Viimeaikaisessa tutkimuksessa pastoraalikouluttajien mukaan tutkinnonsuorittajien pedagoginen osaaminen on puutteellista. Osaamisvaje näkyy rajoittuneena pedagogisena ajatteluna ja puutteellisena soveltamiskykenä. Laajempien pedagogisten prosessien ymmärtämisessä on useilla papeilla kehittymisen tarvetta.⁷⁸ Kirkon kasvatustyöntekijöille tehdystä kyselytutkimuksessa reilu viidennes näki pedagogisen osaamisen olennaisena tulevaisuuden osaamistarpeena. Se oli myös neljänneksi eniten vastattu lisäosaamisen alue.⁷⁹

Kiinnostavan peilin tämän artikkelin tuloksille, niiden hyödynnettävyydelle sekä erityisesti pappien koulutuksen paremman vastaavuuden arvioimiseksi työelämän osaamistarpeisiin nähden toisi työn peilaaminen uskonnonopettajan ammattiin. Seurakuntapapin ja uskonnonopettajan ammattien vertaaminen keskenään on mielekästä, vaikka niiden kontekstit ovat hieman erilaiset: uskonnonopettaja toteuttaa tunnustuksetonta opetusta, kun taas papin tehtävänä on kasvattaa uskon.

76 Ks. Papin ydinosaamiskuvaus.

77 Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäi vuoden 2023 pastoraalitutkinto, jossa viittauksia tämän suuntaisesta prosessista on havaittavissa.

78 Helenius 2024, 325.

79 Surakka et al. 2020, 44.

Tutkimusten mukaan uskonnonopettajan työssä korostuu yhä laaja-alaisempi osaaminen ohjaamisen, vuorovaikutuksen, oppijälähtöisyyden ja teknologian taidoissa.⁸⁰ Näiden pedagogiseen osaamiseen liittyvien taitojen monipuolisen hallittamisen on arvioitu muodostuvan keskeiseksi sekä papin että uskonnonopettajan töissä, jonka vuoksi molempien professioiden tulevaisuuden osaamistarpeet näyttävät varsin yhdenmukaisilta.

Tästä syystä seurakuntapapin työn tulevaisuuden hahmottamisessa olisi oleellista huomioida viimeisin tutkimus esimerkiksi uskonnonopettaja- tai sotilaspappiprofession kehittämisestä.⁸¹ Esimerkiksi eri tavoilla ajattelevien ihmisten kunnioittavaan dialogiin ja kulttuurisen moninaisuuden kohtaamiseen liittyvien taitojen opettaminen tulee todennäköisesti korostumaan entisestään näiden töiden tulevaisuuden arjessa, oli kontekstina sitten seurakunta, oppilaitos tai sotilasympäristö. Nuorisobarometrissa 2023 todettiin uskontojen joutuvan kohtaamaan toiset katso-
mukset, ja tämän vaikuttavan niiden opetuksen ja toimintatapojen uudelleen arvioimiseen.⁸² Opetuksen suhteuttaminen tähän kehitykseen vaatii papeilta varsinaisen asiaosaamisen lisäksi korkeatasoisia pedagogiseen osaamiseen liittyviä taitoja.

6 Lähteet ja kirjallisuus

Buchert, Maria & Juha Sainio & Heikki Salomaa & Visa Tuominen (2015). *Tulevaisuuden teologi. Teologisen alan koulutus- ja osaamistarpeen ennakointiraportti*. Helsingin yliopisto & Itä-Suomen yliopisto & Åbo Akademi.
<https://blogs.helsinki.fi/tuk-451-tyoelamajakso/files/2018/08/Tulevaisuuden-teologi.pdf>

Helenius, Timo (2024). Pappien osaaminen muutoksessa. Pastoraalitutkimnon koulutajien näkemys pappien osaamistarpeista. *Opinnoista pappisuralle. Pappiuteen kasvu, haasteet ja muutokset*. Toim. Kati Tervo-Niemelä, Veli-Matti Salminen & Noora Palmi. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 145. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 304–335. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4369/viewmode=infoview>

Hirsto, Laura & Maria Buchert (2016). Personal Worldview in Constructing Theological Expertise? Avoidance Goals and Their Narrative Explanations in the Context of Career Choice. *Journal of Religious Education* 64, 15–32. <https://doi.org/10.1007/s40839-016-0025-1>

Hirvonen, Seppo (1984). *Kirkon koulutuskeskuksen pastoraalikirssit*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.

Inkala, Anna-Kaisa & Eeva Salo-Kopperi (2024). Pappien osaamistarpeiden muutokset ja haasteet työllistymisessä. *Opinnoista pappisuralle. Pappiuteen kasvu, haasteet ja muutokset*. Toim. Kati Tervo-Niemelä, Veli-Matti Salminen & Noora Palmi. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 145. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 97–123. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4369/viewmode=infoview>

80 Viinikka 2022, 62, 70–71.

81 Ks. esim. Liuski 2023; Lipiäinen et al. 2020, 225–226; Hirsto & Buchert 2016, 29.

82 Ks. esim. Ketola & Salomäki 2024, 107.

- Kansanaho, Erkki (1988). *Kirkko ja lapset. Suomen evankelis-luterilainen pyhäkouluyhdistys 1888–1988*. Helsinki: Lasten keskus.
- Ketola, Kimmo & Hanna Salomäki (2024). Uskonnollisia, uskonnottomia vai vähän molempia? Nuorten suhde uskontoon maallistuvassa yhteiskunnassa. *Katsomusaiheita. Nuorisobarometri 2023*. Toim. Tomi Kiilakoski. Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura & Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2024/05/Nuorisobarometri-2023-Katsomusaiheita-2.pdf>
- Kilpeläinen, Aino-Elina (2022). *”Lintu emon siiven alla”. Kirkkotilassa toteutettava vauvamusiikkitoiminta Suomen ja Tanskan evankelisluterilaisissa kirkoissa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/items/08441d43-9393-491b-ad1c-a7e203a06bd4>
- Kirkon keskeisten työntekijäryhmien tulevaisuuden osaamistarpeet (2023). Kirkon keskeisten työntekijäryhmien tulevaisuuden osaamistarpeet. *Opetushallituksen ja Opetus- ja kulttuuriministeriön Osaamisen ennakointifoorumin OEF:n osaamistarvekyselyn tulokset 2022*. Opetushallitus.
- Kirkon koulutuskeskuksen arkistoaineisto (KKA)
1966
Käytännöllisen pappiskasvatuksen uudistaminen. Kirj. Erkki Kansanaho. Kirkon koulutuskeskuksen perustamiseen liittyvät asiakirjat.
1969
Pastoraalitutkintotoimikunnan kokous 1969. Liite Pastoraalitutkinto.
1970
Kirkon koulutuskeskuksen väliaikaisen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 17.11.1970.
1974
Kehittämistyöryhmän kokouksen pöytäkirja 16.10.1974. Liite ”Pastoraalikurssien tavoitteista teologisen koulutuksen tavoitteet -mietinnön pohjalta”.
1975
Kirkon koulutuskeskuksen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 17.12.1975. Liite n:o 44.
1976
- Piispainkokouksen 7.9.1976 hyväksymät pastoraalitutkinnon vaatimukset.
1979
Kirkon henkilöstökoulutus vuonna 1979. Kirkon koulutuskeskus.
1982
Kirkon koulutuskeskuksen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 17.12.1982. Liite ”Perustelut ehdotukseen piispainkokouksen päätökseksi pastoraalitutkinnosta”.
1984
Kirkon koulutuskeskuksen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 13.8.1984. Liite 17 ”Työryhmän asettaminen kasvatuskoulutusta varten”.
1985
Kirkon koulutuskeskus: Kasvatuskoulutuksen työryhmän mietintö. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja 1985:D 3.
1986
Toimintakertomus vuodelta 1985. Kirkon koulutuskeskus.
1987
Koulutuskeskuksen toimintaa 1988–1992 koskevan kokouksen muistio 16.12.1986.
1989
Kirkon koulutuskeskuksen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 8.12.1989. Liite 2 ”Raportti KK:n sisäisestä neuvotteluprosessista 1988–1989”.
1990
Kirkon koulutuskeskuksen johtokunnan kokouksen pöytäkirja 23.5.1990. Liite ”Kirkon koulutuskeskus – Kirkon henkilöstökoulutuksen koordinaattori”.
1994
Pastoraalitutkinnon kehittäminen. Kirkon koulutuskeskuksen virkamiestyöryhmän ehdotus 24.5.1994.
1995
Kirkon henkilöstökoulutus 2000 -mietintö. Suomen ev.-lut. kirkon keskushallinto. Sarja B 1995:2. Kirkkohallitus.
1998
Dekaanikokouksen 30.11.–2.12.1998 pöytäkirja. Liite ”II suoritusjakson opintokokonaisuuksien sisällöt”.
2000
Piispainkokouksen päätös pastoraalitutkinnosta 13.9.2000.
2001

Pastoraalitutkinnon opetussuunnitelma 2001. Hiippakuntien tuomiokapitulit & Kirkon koulutuskeskus.

2006

Piispainkokouksen pöytäkirja 14.–15.2.2006. Liite "Uskonnonvapaus ja kulttuurien kohtaaminen".

2010

Piispainkokouksen pöytäkirja 9.–10.2.2010. Liite "Pastoraalitutkinnon kehittäminen".

2013

Piispainkokouksen päätös pastoraalitutkin-
nosta 4.12.2013.

2014

Pastoraalitutkinnon toteutussuunnitelma –
Ohjeet kouluttajalle. Hyväksytty Kirkon kou-
lutuskeskuksen toimikunnassa 27.5.2014.

Kokkonen, Jarmo (2014). Kristillisen kasva-
tuksen kahdeksan vuosikymmentä. *Kasva-
tus & Aika*, 8(3), 85–89. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68646/30009>

Kokkonen, Jarmo & Jouko Porkka & Kati Tervo-Niemelä & Minna Valtonen (2020). Kirkon kasvatusta muuttavassa yhteiskunnassa. *Innostava ja kohtaava kasvatusta. Kirkon kasvatuksen barometri 2020*. Toim. Jouko Porkka & Minna Valtonen. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 65. Kirkkohallitus, 203–208. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4231/view-mode=infview>

Kopperi, Kari (2004). Pastoraalikoulutuksen kokonaisuus. *Crux 5/2004. Suomen kirkon pappisliiton, Diakoniatyöntekijöiden Liiton & Suomen Kanttori-urkuriiliiton jäsenlehti*. <https://akiliitot.fi/wp-content/uploads/2021/05/Crux0504.pdf>

Kopperi, Kari (2006). Koulutuspolku kaikille. *Crux 2/2006. Akavan kirkolliset ammattiliitot AKI ry:n & Diakoniatyöntekijöiden Liiton jäsenlehti*. <https://akiliitot.fi/wp-content/uploads/2021/05/Crux0206.pdf>

Kopperi, Kari (2014). Uudistunut pastoraalitutkinto tukee papin kehittymistä ammattilaiseksi. *Crux 4/2014. Kirkon akateemiset AKI ry:n jäsenlehti*. https://akiliitot.fi/wp-content/uploads/2021/05/CRUX_4_2014.pdf

Kopperi, Kari (2019). Muuttuva osaaminen ja osaamisen johtaminen. *Laki, evankeliumi ja KirVESTES. Johtajana kirkossa*. Toim. Kari Kopperi, Terttu Malo & Juha Tanska. Helsinki: Kirjapaja.

Launonen, Pekka (2008). Kasvattava ja palveleva kirkko. Kristillinen lapsi- ja nuorisotyö historian murrosvaiheissa. *Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. Toim. Jouko Porkka. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat, 221–234.

Lipiäinen, Tuuli & Martin Ubani & Kaisa Viinikka & Arto Kallioniemi (2020). What does "New Learning" Require from Religious Education Teacher? A Study of Finnish RE Teachers' Perception. *Journal of Religious Education* 68(2), 213–231. <https://doi.org/10.1007/s40839-020-00098-3>

Liuski, Tiia (2023). *The Finnish military chaplaincy: A double bonded profession in a changing operational environment. A multi-method study*. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/29748>.

Meidän kirkko (2012). *Meidän kirkko – kasvamme yhdessä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kasvatuksen linjaus 2015*. Hyväksytty kirkkohallituksen täysistunnossa 13.12.2011. Kirkkohallitus. <https://evl.fi/plus/wp-content/uploads/sites/3/2023/07/Meidan-kirkko-Kasvamme-yhdessa.pdf>

Nieminen, Heikki-Tapio (2008). *Piispainkokous. Piispainkokouksen synty, tehtävät ja toiminta 1908–2008*. Helsinki: Kirkkohallitus.

Papin koulutuspolku (2013). *Papin koulutuspolku. Piispainkokouksen asettaman työryhmän raportti*. Hyväksytty piispainkokouksessa 12.2.2013. Kirkkohallitus.

Papin ydinosaamiskuvaus (s.a.). *Papin ydinosaamiskuvaus. Kirkon ammattien ydinosaamiskuvaukset*. Kirkkohallitus. <https://kirkonydinosaaminen.fi/pappi.html>

Pohjola, Kirsi (2018). *Matkalla kirkon lastenohjaajaksi*. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 54. Kirkon tutkimuskes-

kus. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1492/viewmode=infoview>

Porkka, Jouko (2008). Kirkon kasvatustoittoa yhtenäiskulttuurista postmoderniin aikaan. *Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. Toim. Jouko Porkka. Helsinki: Lasten Keskus / LK-kirjat, 153–2020.

Rippikoulusuunnitelma 2017 (2017). Suuri Ihme – Rippikoulusuunnitelma 2017. Elämää Jumalan kasvojen edessä. *Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja* 60. Kirkkohallitus. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1496/viewmode=infoview/qsr=rippikoulusuunnitelma>

Rissanen, Antero (1992). *Kasvatustyön suunnittelu seurakunnassa*. Helsinki: SKSK.

Rissanen, Antero & Esko Ryökäs (1992). Suunnittelu seurakuntatyön tukena. Kasvatus ja kolmannen polven seurakuntasuunnittelu. *Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja*. Sarja B, nro 73. Pieksämäki: Kirkon tutkimuskeskus.

Salonen, Kari (1995). Pastoraalitutkinnon uudistustarpeet. *Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja*. Sarja C, nro 51. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Seppälä, Jarkko (1988). *Opettava ja kasvatava kirkko*. Helsinki: Helsingin yliopisto & Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Surakka, Jenni & Jouko Porkka & Minna Valtonen (2020). Kasvatustyön asiantuntijuus. – *Innostava ja kohtaava kasvatus. Kirkon kasvatuksen barometri 2020*. Toim. Jouko Porkka & Minna Valtonen. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 65. Kirkkohallitus, 31–48. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4231/viewmode=infoview>

Tarpeenniemi, Miikka (2024). Tuottaako teologikoulutus valmiuksia papin opettajuuteen? Pedagoginen osaaminen tavoitteena akateemisen teologikoulutuksen

opinto-oppaissa 1969–2017. *Opinnoista pappisuralle. Papputeen kasvu, haasteet ja muutokset*. Toim. Kati Tervo-Niemelä, Veli-Matti Salminen & Noora Palmi. Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja 145. Helsinki: Kirkon tutkimus ja koulutus, 213–242. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4369/viewmode=infoview>

Totro, Timo (1979). *Uskontokasvatus kansalais- ja kotiopintoliikkeessä*. Väitöskirja. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 112. Helsinki: STKS.

Valtonen, Minna (2015). Lapsityönohjajasta kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajaksi. *DIAKpedalla asiakaslähtöisyyttä, reflektiivisyyttä ja digitaalisuutta*. Toim. Raili Gothóni & Anna Liisa Karjalainen & Paula Koistinen & Marjo Kolkka. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja Diak Opetus 1. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 185–201. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/105235/Diak_Opetus_1_9789524932578.pdf?sequence=1

Valtonen, Minna & Jouko Porkka (2020). Johdanto. *Innostava ja kohtaava kasvatus. Kirkon kasvatuksen barometri 2020*. Toim. Jouko Porkka & Minna Valtonen. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 65. Kirkkohallitus, 7–12. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4231/viewmode=infoview>

Viinikka, Kaisa (2022). Digi ja dialogi. Laadullinen tutkimus uskonnonopettajaopiskelijoiden käsityksistä tulevaisuuden osaamisesta. *Uskonto, katsomus ja kasvatus*, 2(2). Uskonnon, katsomuksen ja kasvatuksen tutkimusseura, 56–74. <https://journal.fi/ukk/article/view/115233/74934>

Miikka Tarpeenniemi, TM, on uskonnonpedagogiikan väitöskirjatutkija Helsingin yliopistossa. Hänen väitöskirjansa käsittelee Suomen evankelis-luterilaisen kirkon pappien pedagogista osaamista. miikka.tarpeenniemi@helsinki.fi